

EL PERIODISME COM A HISTÒRIA SINCRÒNICA

MANUEL FERNÁNDEZ I AREAL

Potser no s'hauria de prendre com a novetat. Ara, però, per a mi va ésser una alegria molt forta sentir Eugenio Coseriu dir que el periodisme és *història en la sincronia, història sincrònica* i, encara més important, que aquesta història és *necessàriament parcial i provisòria*.¹

Les veritats més grosses són sempre les més senzilles, les més evidents. De sempre sabem que fem història si sabem reflectir els fets —allò tan sospitós avui, puix que diuen alguns que no n'hi ha, des del punt de vista de la informació i de tots els que fan informació— tal, més o menys, com van passar.

Sempre he dit que es poden trobar dues classes de periodistes: els qui creuen que els fets són sagrats, segons ens va dir Scott des del any 1921, i que cal respectar-los (jo sóc d'aquests, del que es mantenen en això, malgrat que es pensi que sóc un endarrerit), i els que es consideren a si mateixos més progressius pel fet de dubtar de la possibilitat de contar el que va passar com va passar, val a dir, aquells que tracen una ratlla entre periodisme i història.

Cal fer, entre periodisme i història, una distinció radical? En sembla que no. Cal, però, com fa Coseriu, veure la història com un relat de fets que es mantenen com a tals si no s'investiga sobre els mateixos fets que es donen com a *dogmàtics*, i cal veure el periodisme com una història provisòria i sincrònica, una història feta de fets aïllats que desapareixen del món i de la curiositat del públic per tal de deixar pas a altres fets considerats importants.

1. COSERIU, Eugenio. «Periodisme i història». *Periodística*, (1992), núm. 5, p. 11.

TV, historia en marxa?

La feina, la *interpretació periodística* —ens diu Gomis— permet, mitjançant el llenguatge, «desxifrar i entendre la realitat de les coses que han passat i passen al voltant nostre».²

La història es fa de fets, i el periodisme informatiu —la informació no esgota tota la tasca periodística— es fa de fets també, de fets que cal triar, treballar, presentar al públic per tal que el públic es pugui assabentar, saber què va passar, entendre «la realitat de les coses que ha passat i passen al voltant nostre».

Coseriu vol dir, em sembla, dues coses ben assenyades: que no es pot establir una diferència radical entre periodisme i història, d'una banda, i que els periodistes poden quedar-se tranquils si no arriben a agafar i transmetre *tota* la realitat, puix que això es impossible, d'altra banda. Per això vaig respirar profundament quan vaig sentir-lo parlar a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans fent aquesta reflexió profitosa: el periodisme és també història, però sincrònica i, per tant, parcial —no tota la realitat, sinó una part important de la realitat— i provisòria; serveix mentre no arriba una versió dels fets més completa.

De sempre, els que treballem al diaris, a la ràdio i a la televisió, sigui quina sigui la nostra formació professional i acadèmica i el nostre tarannà intel·lectual, hem considerat la nostra tasca periodística com un conjunt d'activitats que es poden reduir a dues: dir, contar el que ha passat amb la més gran aproximació a la realitat, i comentar, opinar, fer una tasca de reflexió sobre els fets. És clar que no ens feia falta sentir dir en veu alta, als professors de periodisme, ni tan sols —o encara menys— als estrangers, les coses que nosaltres vivim cada dia. Hi ha, però, professors de periodisme que treballen o van treballar en els mitjans, que coneixen els mitjans, que han viscut les necessitats i els condicionaments del mitjans, i aquests coneixen molt bé què és una notícia, quan estan davant d'un fet que és notícia per al públic i quan els fets no són fets, periodísticament vistos. Hi ha també professors de periodisme que no han treballat en els mitjans, que no han vist un mitjà per dintre, només pel defora. Aquests tracten, moltes vegades i ara per ara, de negar una evidència de segles: tot home, tot ésser humà sa pot conèixer la realitat, *veure* la realitat com és —ja ho deia Tomàs d'Aquino— i, per tant, tot ésser humà el periodista pot *veure*, treballar, interpretar i dir als altres allò que ha passat i com ha passat, amb les limitacions, també evidents, de tota naturalesa humana.

2. GOMIS, Llorenç. *Teoria dels gèneres periodístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació, 1989, p. 52.

Ramonet, amb una visió purament professional, amb una vivència personal i no amb un raonament purament especulatiu, ens parla de com, per a molts, la televisió pot fer veure «la història en marxa», potser car la televisió «no té vocació d'explicar un esdeveniment, ni d'analitzar-lo; més aviat de mostrar-lo».³ Quina història és aquesta que la televisió ens fa veure «en marxa»? O, més ben dit, és més història —encara que no sigui exactament aquest el sentit de les paraules de Ramonet, però ens serveix—, la que podem *veure* per televisió que la llegida en un diari? Els fets, són més fets quan es veuen que quan es llegeixen, quan ens entren, no pel sentit de la vista, no pels ulls, més aviat quan ens entren pel cap, pel cervell, si es pot parlar així?

La història sincrònica, parcial i provisòria que contenen les càmeres de televisió, s'assembla més a la *Història* amb majúscula, a la feta de fets indiscutibles i no provisoris? Ja es veu que no. El mateix Ramonet, director de *Le Monde Diplomatique*, ens fa veure la realitat: hi ha imatges reals que no ho són, fets enganyosos, trucats, que no serveixen per tal de fer història, si no fos des del punt de vista de la negativitat d'aquestes «manipulacions», en el sentit pejoratiu del verb *manipular*.

Els professionals coneixem la diferència entre informar i opinar, i entre donar informació i tractar que entri com a informació al canal comunicatiu alguna cosa que serveixi per a produir desinformació. Però hi ha teòrics, professors de periodisme que desconeixen els mitjans i que estan produint una desinformació gran als estudiants d'aquestes matèries, i diuen, sense cap experiència vital, que no es pot dir mai la veritat, transmetre els fets com es van produir, per què tota comunicació, pel mateix fet d'ésser subjectiva, —o sigui, feta per mitjà d'un home—, tendeix a alguna cosa interessada, és persuasiva. Aquesta posició i els mals que comporta per al futur de la professió, fins i tot des del punt de vista ètic, l'he denunciada en no poques avinenteses.⁴

3. RAMONET, Ignacio. «Mass-media y política internacional en tiempo de guerra». *Treballs de Comunicació*, (octubre 1992), núm. 3, p. 130.

4. Es pot veure, per exemple, el meu treball «Nuevas tendencias de la información», a la revista *Comunicación y Sociedad*, núm. 1 i 2, volum III, any 1990, p. 209 a 225. També a «Com rep informació el públic. Noves tendències i pràctiques», a la revista *Periodística*, núm. 4, 1991, p. 81 a 88, o el més recent «El concepto de información en Brajnovic», en el llibre homenatge *Estudios en honor de Luke Brajnovic*, Pamplona, 1992, p. 307 a 322, sense oblidar tot el que vaig dir en el meu treball «Información y opinión: dos sectores comunicativos», en el núm. 1 d'*Estudios de Periodismo*, revista de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat de La Laguna, Tenerife, 1992, p. 43 a 60.

Sense veritat no hi ha informació

Em sembla importantíssim dir encara una altra vegada que hi haurà informació si allò que es diu, allò que es serveix al públic com a notícia és veritat. La discussió de sempre, de si la notícia és o no és notícia segons que sigui veritat o no el seu contingut, em sembla no gaire pràctica. Informació és veritat, informació significa el desig de dir la veritat, de traslladar des de la realitat els fets i fer-los arribar al públic tal com s'han produït, amb les limitacions que tots ja coneixem. Hi haurà informació si es contenen les coses com raonablement es poden contar, segons les incapacitats del llenguatge, les aptituds de cadascú i les errades previsibles dels que manipulen —en el sentit industrial del mot— els textos. Només així, amb la voluntat de dir allò que va passar i no cap altra cosa, es produirà la recepció del missatge, sempre que el destinatari sigui lliure i estigui en condicions de rebre'l i assimilar-lo ben bé. És aleshores quan es podrà parlar d'informació, quan el missatge, redactat, fet per dir, en poques paraules i sense circumloquis, tot el que ha passat, *entri* en el si del subjecte receptor del missatge i aquest en copsi el contingut. Tothom sap que comunicar és més fàcil que no pas informar, car la comunicació pot ésser establerta senzillament fent arribar el missatge; la informació requereix, ben al contrari, que el destinatari s'assabenti ben bé d'allò que volen dir-li, que li quedi clar el contingut, i no tan sols l'embolcall del missatge.

Potser un dels que més van empaitar tots els qui desconeixen o es neguen a reconèixer que comunicar no és el mateix que informar, un dels professors-periodistes que més va insistir per tal de palesar les característiques reals de la tasca periodística és, sens dubte, per mi, Martínez Albertos, que des fa molts anys defineix el periodisme com una part de la comunicació —val a dir, i així ho explico als meus alumnes, con un subfenomen—, una singular modalitat de la comunicació de masses amb una finalitat molt concreta i doble: la difusió no intencional de fets, de les coses que passen, i el comentari personal i, per tant, subjectiu, encara que honrat —honest— dels esdeveniments socialment importants o rellevants. I així, «per tal que aparegui el particular missatge específic de la comunicació periodística —la "notícia"—, cal que l'emissor hagi actuat dintre d'unes determinades coordenades psicològiques —el marc obligatori de la honestedat intel·lectual, puix que el text periodístic és un missatge peculiar amb uns objectius molt determinats: la narració de fets i el comentari valoratiu d'aquests fets. Aquest missatge —en la seva doble dimensió de "narració" o de "comentari" és allò que es diu notícia i és la pedra angular del periodisme [...]. Davant l'ambigüitat del text literari, el text periodístic cerca obsessivament la màxima univocitat. I davant la intencionalitat benemèrita de les tècniques informatives de finalitat didàctica, la notícia neix

psicològicament amb el desig d'assolir la cota humanament més gran possible de no-intencionalitat...»⁵

Per això ens dirà Revel, per exemple, i també el mateix Martínez Albertos, que professionalment només és comprensible «editorialitzar» sobre fets dels quals s'ha donat informació,⁶ puix que molts que es diuen periodistes imaginin els fets o els redacten i ofereixen al públic tal com ells desitgen que siguin, no com són. Per això, Cella ens dirà també que el primer deure de qualsevol periodista és «decir lo que acontece, no lo que quisiera que aconteciese o lo que se imagina que aconteció»⁷ i a la declaració de principis de la professió periodística a Catalunya, amb el nom de *Codi deontològic*, iniciativa del Col·legi de Periodistes de Catalunya de data octubre de 1992, podem llegir: «Criterios: 1. *Observar siempre una clara distinción entre hechos y opiniones o interpretaciones, evitando toda confusión o distorsión deliberada de ambas cosas, así como la difusión de conjeturas o rumores.*»⁸

Només si els fets es presenten com a fets i cadascú pot opinar sobre la base de fets veritables —de fets, i no de desitjos o, si més no, de desinformacions culpables— es pot parlar d'informació, i només si ens trobem davant de fets autèntics es podrà fer història, encara que, com diu Desantes, la veritat informativa només pot consistir en una *part* de la veritat,⁹ aquella part de tota la veritat o, més ben dit, de tota la realitat, que consisteix en allò que anomenen «l'actualitat». Per això ens diu Verón que «la opinión espera del discurso informativo que la mantenga al día sobre lo que ocurre en el mundo»,¹⁰ i això es història, evidentment, història viva.

Potser s'hauria, doncs, de tornar a veure aquella ja clàssica distinció que feia Park, entre notícia i història, quan afirmava que la notícia és *oportuna*, puix que fa referència a fets molt actuals, encara que també poden ser fets que tornen a ser d'actualitat (pensem en els temes històrics que tornen a ser d'actualitat, com als nostres dies, el cinquè centenari de l'arribada espanyola a Amèrica). Park veu la notícia com a *asistemàtica*,

5. MARTÍNEZ ALBERTOS, José Luis. «Metodología para el conocimiento científico de la periodística», *Periodística*, (1990), núm. 2, p. 45-57.

6. REVEL, Jean-François. *El conocimiento inútil*. Barcelona: Planeta, 1989, p. 261.

7. CELLA, Camilo José. «Dodecálogo de deberes del periodista». *AEDE. Publicación de la Asociación de Editores de Diarios Españoles*, Madrid, 1990.

8. COL·LEGI DE PERIODISTES DE CATALUNYA. *Codi deontològic*. Barcelona: Col·legi, 1992.

9. DESANTES GUANTER, José María. «El acotamiento de la verdad en el relato informativo». A: BARRERA, Carlos; JIMENO, Miguel Ángel [eds.]. *La información como relato: Actas de las V Jornadas Internacionales de CC de la Información*. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 1991, p. 741.

10. VERÓN, Eliseo. *Construir el acontecimiento*. Barcelona i Buenos Aires: GEDISA, 1983, p. 194.

que fa referència a fets discrets, concrets, separats, aïllats, i això li sembla un entrebanc claríssim per tal de fer història, puix que els fets actuals, noticiosos, no tenen relació entre ells mateixos. A més a més, les notícies desapareixen del món, de l'actualitat, molt ràpidament, etc.¹¹

Tot això, avui, ens fa pensar. Les notícies, ara per ara, tenen una certa —i de vegades molta— continuació. Les notícies del nostre temps serveixen per a interpretar el món que ens envolta, embolcallats com estem per la realitat comunicativa o, més ben dit, formant part d'una realitat que no és gaire fàcil de conèixer, si no ens exposem als mitjans de comunicació d'ara. Això li fa dir, a Del Rey Morató que els mitjans de comunicació massiva o col·lectiva, segons com es vulgui anomenar-los, no és que reproduïx la realitat, *són* la realitat; no representen un univers estrany, extern, són l'univers, i fins i tot allò que els mitjans no difonen es pràcticament *com si no existís*.¹²

Som molts els que pensem que sense fets veritables no es pot parlar de construcció de la realitat, i això sembla assenyat, suposo. Tanmateix, la discussió sobre si una notícia falsa és notícia o no pot posar-nos davant dels ulls un núvol que ens faci oblidar la realitat. Penso que si el missatge senzill i curt en què consisteix la notícia —resultat de l'activitat informativa, com l'anunci ho és de la publicitària i el comunicat, de la propagandística, encara que es pugui donar, moltes vegades intencionadament, una confusió formal que sembri dubtes— conté una falsedat, és a dir, si el fet no ho és, puix que es tracta d'una mentida, no es pot parlar de notícia, encara que s'hagi disfressat de tal. Del Rey Morató, però, opina altrament quan diu que «aunque la noticia suponga una pura falsedad, allí ha habido noticia».¹³

Els fets versemblants fan la història

Potser com un entrebanc per a fer història perdurable —el periodisme s'ha vist fins ara, en tot cas, com inici, una ocasió per a fer història més que com a història mateixa, encara que sigui *parcial i provisòria*, segons Coseriu—, assenyala Sánchez y Sánchez que el periodisme ordinari, el de cada dia, el d'ara per ara, el periodisme de d'actualitat «se apoya básicamente en fuentes orales que no siempre puede contrastar con documentos, sino con otras fuentes orales que, como las primeras, son siempre o casi siempre fuentes interesadas», al mateix temps que, de la

11. Robert Park, segons la menció que de la seva teoria sobre la notícia fa Denis McQuail, en la seva coneguda *Introducción a la teoría de la comunicación de masas*.

12. REY MORATÓ, Javier del. *Crítica de la razón periodística*. Madrid: Editorial de la Universidad Complutense, 1988, p. 19.

13. Obra suara esmentada, p. 43.

banda de l'història dir, les fonts són documentals, «documentos que puede contrastar con otros documentos y otras fuentes de diversa naturaleza».¹⁴ Cal, però, que moltes fonts documentals siguin retalls de diaris, aquella història parcial i provisòria fins al moment en què un investigador de la història arribi a la conclusió de la veracitat total dels fets narrats pel periodista de torn i recollits, emmagatzemats als diaris.

Em sembla oportú dir una vegada més que el periodista no informa si no diu la veritat, si més no aquella part de la veritat que es coneix per procediments normals i amb totes les cauteles que calguin i que reproduïen els llibres d'estil dels diaris. Al *Libro de redacción de La Vanguardia*, per exemple, fet sota la coordinació del professor Josep Maria Casasús, es proclama «principio editorial» el respecte estricte a la veritat i a la llibertat i, com tothom, diu que «las noticias verbales o escritas que lleguen a la redacción deben ser verificadas a pesar de que procedan de una fuente responsable».¹⁵

El periodista com a informador no és, que quedi clar, un d'aquests *comunicòlegs* que ara ultrapassen el seu objectiu tradicional de fer notícies —primer, trobar fets remarcables, i després, donar forma de notícia a la realitat— per tal de semblar un científic. No es pot identificar, de cap manera, la tasca del periodista informador, del professional que comunica fets versemblants, amb la feina que assenyala Moles, com de més categoria intel·lectual del *comunicòleg*: la seva actitud —diu— és de «recerca» distanciada i de «comprensió teòrica»...¹⁶ El periodista ja en té prou amb el treball de cercar la realitat, verificar els fets, conèixer la veritat per tal de donar-la als altres. És en aquesta mena de treballs on es troba la grandesa del periodista informador, i es ací i així on es pot dir i com es pot dir que fa història.

És cert—ja ho he dit més amunt— que el periodisme no s'esgota en la feina de cercar i transmetre fets, i que el periodista és informador i també intèrpret de la realitat, comentarista, esclaridor vers el públic dels fets que eren desconeguts i potser intel·ligibles per al públic. Per això un periodista amb tanta experiència i al mateix temps amb tant de prestigi com a professor com és Gomis, ens diu que els periodistes «són intel·lectuals [coneixedors]

14. SÁNCHEZ Y SÁNCHEZ, FRANCISCO. «El relato periodístico. El periodista como contador de historias». A: *Estudios de periodística: (Ponencias del Primer Congreso de la Sociedad Española de Periodística)*. Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Ciencias de la Información, 1992, p. 53.

15. *Libro de redacción. La Vanguardia*, Barcelona: La Vanguardia, 1986, pp. 11 i 15.

16. MOLES, ABRAHAM A. *Finestres tancades sobre el món: les comunicacions?*, opuscle de la conferència donada amb motiu del lliurament dels IV Premis a la Investigació sobre Comunicació de Masses. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació, 1992, p. 11.

especialitzats a comunicar fets interessants d'una manera entenedora».¹⁷ Ara, però, el més important és que els fets que diuen que són fets constitueixin de debò una història real. La missió del periodista, la seva tasca definidora és precisament aquesta: contar el que ha passat d'una manera entenedora per a tothom: però això, que es pot dir del periodisme, també val per a la història, que ni l'un ni l'altra són ciències físiques, ni ciències exactes. Encara més, per a Sánchez y Sánchez, el periodisme —no els treballs sobre el periodisme— no és pot considerar com una ciència, puix que, més aviat, consisteix en «la mostración de acciones humanas en forma de historias» y no en la «demostración de hipótesis».¹⁸

Trobar la veritat i transmetre-la als altres, informar sense prendre posició, sense afegir opinions personals que deixin el públic *conscienciat* (sense, per tant, l'elemental llibertat democràtica per a triar), és no tan sols un deure professional del periodista informador, també un primer postulat democràtic, con reconeix Chomsky, quan, dubtant de la netedat democràtica de molts mitjans, diu, partint de la base que «éstos sirven para movilizar el apoyo en favor de los intereses especiales que dominan la actividad estatal y privada [...] lo cierto es que, según el postulado democrático, los medios de comunicación son independientes y tienen la obligación de descubrir la verdad e informar de ella, y no reflejar pura y simplemente la percepción del mundo que desearían los grupos de poder».¹⁹

Els periodistes professionals de debò tracten de fer distinció entre fets i opinió, entre el que entenen de la realitat i allò que ells pensen sobre això. Una «rutina» de sempre, que cal no oblidar i cal tractar que no caigui en desús, és la pràctica de posar la signatura sota de qualsevol feina periodística que porti opinió, i despullar de tota mena de personalismes *els fets*, per tal que la notícia sigui allò que ha de ésser: un relat intel·ligible dels fets. Si es fa així, el diari, la premsa i fins i tot els relats filmats són història, i cada vegada es veu més clarament, com recorda Udina:

Vigilar l'entorn o circulació de notícies, posar en relació els components de la societat o interpretar, transmetre l'herència social o el testimoni del temps històric són les tres grans funcions que Laswell-Wright han vist en els mitjans de comunicació.

En el cas de la premsa, la primera funció, globalment la informació o les notícies, ha estat tradicionalment la funció més analitzada. La tercera

17. GOMIS, Llorenç. «Per què troben feina els periodistes». A: *I Converses a la Pedrera. Els intel·lectuals i els mitjans de comunicació*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació, Generalitat de Catalunya, 1992, p. 59.

18. SÁNCHEZ Y SÁNCHEZ, obra esmentada, p. 54.

19. CHOMSKY, Noam; HERMAN, Edward S. *Los guardianes de la libertad*. Barcelona: Crítica, 1990, prefaci.

funció, el diari com a punt de referència d'una època determinada, es va imposant cada vegada més en els estudis historiogràfics. La segona, la dita en un mot «interpretació», continua essent objecte de moltes polèmiques, sempre entorn del tema de la dita «objectivitat periodística» [...]. Hi ha, però, un criteri clar, almenys des del punt de vista formal, per a diferenciar informació d'opinió [...]. El gènere periodístic de l'opinió es presenta separat, personalitzat o en forma d'editorial [...].²⁰

Els periodistes professionals, malgrat el somni utòpic dels que creuen que som «creadors de la veracitat pública»,²¹ no passem d'ésser testimonis, i ja en tenim prou, amb això.

La història de cada dia, allò que moltes vegades sembla sense gaire importància, encara que pugui arribar a tenir-la, i molta, és la feina del professional del periodisme. Cal, per tal que aquesta tasca potser monòtona faci història, que els fets siguin certs, i per això cal honradesa per part del professional, en el sentit esmentat per Martínez Albertos: manca d'intencionalitat en el relat dels fets, per tal de transmetre la realitat tal com la realitat és, i lleialtat en el comentari, per a dir: «Això és cosa meva, de la meva collita, i no un fet,» per tal de no enganyar el públic.

Per part meva, fa molts anys que insisteixo, amb una mena d'obsessió que em sembla aclaridora: per sobre de tots els drets del professional s'ha de prendre cura de garantir el dret importantíssim del públic a rebre informació versemblant, com diu l'article 20 de la nostra Constitució.²² Perquè si partim d'aquesta base, el dret de l'altre a rebre informació que sigui la realitat i no les nostres consideracions personals, estarem fem història, per comptes de fer política o qualsevol altra activitat molt noble, però que s'allunya de la nostra tasca fonamental de contar els fets d'una manera entenedora.

20. UDINA, Ernest. «El comentarisme de tema europeu en els cinc diaris de Barcelona i en el *Herald Tribune*, *Le Monde*, *Financial Times* i *La Repubblica*». *Anàlisi* (març 1992), núm. 14, p. 183.

21. JASPERS, Karl, «¿Se nos informa correctamente?». *Folia Humanistica*, vol. 1, Barcelona, abril 1963.

22. FERNÁNDEZ AREAL, Manuel. «Libertad en la formación de periodistas e informadores: la situación española.» A: *Los profesores de periodismo*. Pamplona: Universidad de Navarra, 1970, p. 97-210.